

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hietämäki, Sari; Hovila, Tiia-Mari

Title: Naurua Medusan tapaan : feministisen ironian ja yhteiskuntakritiikin mahdollisuuksista

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Eurooppalaisen filosofian seura ry, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Hietämäki, S., & Hovila, T.-M. (2020). Naurua Medusan tapaan : feministisen ironian ja yhteiskuntakritiikin mahdollisuuksista. *Niin & näin*, 27(2), 51-60. <https://netn.fi/node/7584>

SARI HIETAMÄKI & TIIA-MARI HOVILA

Naurua Medusan tapaan

Feministisen ironian ja yhteiskuntakritiikin mahdollisuuksista

Medusa esiintyy antiikin mytologiassa käärmehiuksisena naishirviönä, gorgona, jonka kivetävää katsetta rohkeimmatkin miehet pelkäävät. Medusan myytissä esille tulevaa naiskuvausta on käsitelty sekä taiteentutkimuksessa että filosofiassa¹. Feministifilosofi ja -kirjailija Hélène Cixous (s. 1937) tekee myytistä ironisen tulkinnan, jossa Medusa nauraa häntä vastaan taistelevien miesten turhalle pelolle. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta ironian ja feministisen filosofian välisiä yhteyksiä ei kuitenkaan ole selvitetty². Mitä Medusan myytti ja ironia tarjoavat feministiselle yhteiskuntakritiikille? Entä voiko ironia toimia uudenlaisen kirjoittamisen ja ajattelun tapana?

Tässä artikkelissa pohdimme ironian ja ironisen naurun sukupuoleen kytkeytyviä ulottuvuuksia. Analysoimme ironian ja Cixous'n hahmotteleman 'naiskirjoituksen' (*écriture féminine*) välistä yhteyttä ja selvitämme molempien merkitystä feministiselle yhteiskuntakritiikille³. Tartumme omaan aikaamme tutkimalla Saara Turusen (s. 1981) *Medusan huone* -näytelmän (2019) feminististä ironiaa ja syvennämme analyysia keskusteluttamalla edellä mainittuja teoksia Simone de Beauvoirin (1908–1986) *Toinen sukupuoli* (2009–2011, *Le deuxième sexe*, 1949) -tutkimuksen kanssa⁴. Sekä Beauvoir, Cixous että Turunen käsittelevät teoksissaan naiseen yhteiskunnassa kohdistuvia kaksoisstandardeja ja ulossulkemista.

Naiskirjoituksen ja sen taustalla olevan feministisen ajattelun lähtökohtana on, että perinteinen kieli, niin akateeminen, kaunokirjallinen kuin arkinenkin, on pitkään sysännyt naiselliseksi katsotut kokemukset syrjään⁵. Cixous'n naiskirjoitus ei ole mikään yhtenäinen naisia koskeva teoria tai edes joukko erilaisia feministisiä teorioita, vaan se kuvaa kirjoittamisen tapaa, joka pyrkii tuomaan erilaiset feminiinisyyden kokemukset kieleen⁶. Ennen kuin selvitämme tarkemmin ironian ja naiskirjoituksen välisiä yhteyksiä, tarkastelemme lyhyesti ironian käsitettä.

Ironian kaksinaisuus

Ironian etymologisena juurena on antiikin kreikan *eirôn* ja siitä johdettu *eirôneia*. *Eirôn* oli komedian lajityyppilinen, tietämätöntä teeskentelevä tai itseään vähättelevä hahmo, joka todelliset ominaisuutensa kätkien saattoi usein naurunalaiseksi vastakohtansa, rehentelijähahmo

alazômin. Antiikin tunnetuin juonikas naamioituja on Sokrates, jolla oli tapana esittää tietämätöntä saadakseen keskustelukumppaninsa ajattelemaan itsenäisesti⁷. Muun muassa Kierkegaard on ironiaa käsittelevissä tutkimuksissaan nimennyt Sokrateen ensimmäiseksi ironikoksi⁸. Nykyään sanaa käytetään yleensä samassa merkityksessä kuin Cicero, jonka mukaan ironiassa yksinkertaisesti ”sanoetaan toista kuin tarkoitetaan”⁹.

Filosofisista juuristaan huolimatta ironian tutkimus on pitkälti keskittynyt joko ironiaan retorisenä keinona tai ironisen puheen ja totuuden väliseen suhteeseen¹⁰. Linda Hutcheon kuvaa poliittisessa ironian tutkimuksessaan ironiaa kommunikatiiviseksi prosessiksi, joka horjuttaa sanotun ja sanomattomaksi jääneen välistä tarkkaa rajaa. Ironiaa ei siten voida ymmärtää irrallaan siitä sosiaalisesta ja vuorovaikutuksellisesta tilanteesta, jossa se ilmenee. Hutcheonin mukaan ironiselle puheelle ja kommunikaatiolle on ominaista särmikkyys (*edge*): ironiset sanat vaativat kuulijaa kiinnittämään huomiota puhujan asenteeseen¹¹. Meidän tulkintamme mukaan ironian poliittinen muutosvoima kytkeytyy siihen, että sen avulla on mahdollista kyseenalaistaa totunnaisia asenteita ja paljastaa piilonormeja¹².

Ironian käsitteen etymologia (oman olemuksen kätkeminen) ja ironiaan sisältyvä kaksinaisuus kytkeytyvät mielenkiintoisella tavalla monien naisten kokemaan risti-riitaiseen paineeseen, jota Simone de Beauvoir kuvaa *Toisessa sukupuoleessa*. Yhtäältä yhteiskunta painostaa tyttöjä perinteisten naisellisten askareiden pariin, mutta toisaalta naisellisuutta ja tyttömäisyyttä halveksutaan ja monissa tilanteissa naisia kehoitetaan kätkemään oma naisellisuutensa. Naisen tulisi siis olla yhtä aikaa sekä vähemmän että enemmän naisellinen. Yhteiskunta vieläpä opettaa tytöille, että naisella, etenkin vaimolla, oleva valta on pelkästään nimellistä, koska lopulta kaikki tärkeät päätökset

ovat miehen käsissä. Beauvoirin kuvauksessa naisen tilanne näyttäytyy näin kipeän ironisena.¹³

Kuten Hutcheon huomauttaa, ironia on luonteeltaan transideologista. Se taipuu minkä tahansa, myös naisia tai muita ihmisryhmiä alistavan, ideologian palvelukseen. Ironia ei myöskään ole ”hyvää” tai ”paha”, eikä se välttämättä edusta radikaalia muutosta vallitsevassa järjestelmässä. Ironiaa voidaan käyttää myös vahvistamaan olemassaolevia asenteita ja hierarkioita ja jopa peittämään epäasiallista ja halveksivaa puhetta. Esimerkiksi poliittisessa retoriikassa ovat tulleet tyypillisiksi yritykset muokata omien lausuntojen merkityksiä väittämällä, että ne oli tarkoitettu ironisiksi. Tällöin vastuu tilanteista pyritään siirtämään tulkitsijalle.¹⁴

Myös kirjallisuudentutkija Sari Salin argumentoi, että ironiaan liittyy monenlaisia eettisiä hankaluuksia. Ironian tulkitseminen riippuu aina sosiaalisesta kontekstista, ja siihen vaikuttavat osapuolten intentiot, joita voi olla vaikea tulkita. Tulkitsijan intentio on lopulta se, joka saa ironian tapahtumaan. Lisäksi ironian särmään sisältyy arvottava funktio, sillä se vetoaa älyn lisäksi myös tunteisiin.¹⁵ Tämä ironialle omalaatuinen affektiivinen ulottuvuus tekee siitä vaikuttavaa. Ironiaa onkin kuvattu ”asenteen tanssina”, joka herättää ja välittää tunteita ja kutsuu sekä ironikkoa että tulkitsijaa tekemään päätelmiä¹⁶.

Perinteisen ironiakäsityksen mukaan ironisen asenteen omaksuva henkilö etäännyttää itsensä sekä kritisoimistaan asioista että omista arvoistaan. Ironikko siis tarkastelee asioita kriittisesti, mutta ei tuputa omia arvojaan toisille.¹⁷ Tämän perinteisen käsityksen sijaan ehdotamme, että feministinen ironia ottaa kantaa eettisiin kysymyksiin ja välittää tarpeen asenteiden ja toiminnan muuttamiseen. Ironinen kieli ei tarjoa valmiita eikä yksiselitteisiä ratkaisuja, mutta feministisessä käytössä sen avulla voidaan sekä paljastaa naisen tilanteen paradoksaalisuus että ilmentää ilmiöiden ja tilanteiden moniselitteisyyttä.

Feministinen ironia

Feministisen ironian avulla on mahdollista samaan aikaan kiinnittyä johonkin traditioon ja purkaa sen rakenteita. Ajatus löytyy myös Cixous’n esseestä ”Medusan nauru” (1975), jossa hän kirjoittaa:

”Olemme keskellä välikautta, jolloin uusi vapautuu vanhasta – tarkemmin sanottuna uusi, feminiini muinaisesta, maskuliinista. Koska uuden diskurssin luomiseen ei ole mitään paikkaa – on pelkkä tuhatvuotinen, kiuvaan rakoileva maa –, sanoillani on vähintään *kaksi* puolta ja päämäärää: *tuhota* ja *särkeä*, mutta myös *ennakoida odottamatonta* ja *valmistella tulevaa*.”¹⁸

Cixous’n pyrkimyksenä on yhtäältä rikkoa totunnaisia kielen konventioita ja toisaalta luoda uutta, feminiinistä tapaa käyttää kieltä. Myös Lydia Rainford esittää femi-

nismia ja ironiaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että ironia tarjoaa tavan puhua kriittisesti naista alistavista kielellisistä käytännteistä ilman, että puhuja joutuu itse ylläpitämään näitä rakenteita. Ironian avulla on mahdollista toisintaa olemassa olevaa puhetta niin, että sitä voi käyttää hyväksi, muuttaa ja häiritä.¹⁹

Feministinen ironia pyrkii ilmentämään erilaisissa valta-asetelmissa elävien ihmisten kokemusmaailmaa ja luomaan lukijassa tarpeen ajattelun ja toimintamallien muuttamiselle. Feministisesti ironisella tekstillä ei ole *yhtä* oikeaa sisältöä. Toisin sanoen feministinen ironia leikittelee erilaisilla tulkittamisen tavoilla samanaikaisesti kun kyseenalaistaa perinteisiä sukupuoliasetelmia ja luo uudenlaisia ajattelumalleja, jolloin samalle tekstille voi syntyä useita erilaisia, päällekkäisiä merkityksiä. Ironisen asenteen välittäminen vaatii siksi kirjoittajalta hienovaraisuutta ja lukijalta avoimuutta. Feministisen filosofian näkökulmasta voidaankin sanoa, että ironinen kirjoittaminen kutsuu kirjoittamisen ja ajattelun lisäksi muuttamaan lukemisen tapaa. Valmiiden vastausten sijaan ironinen kerronta edellyttää tutkivaa asennoitumista tekstiin.

Feministisen ironian avulla on mahdollista ottaa kantaa epätasa-arvoisiin tilanteisiin silloinkin, kun ero oikean ja väärän välillä on häilyvä. Feministisen ironian särmä sekä paljastaa rakenteellisen hierarkian että nostaa esiin tarpeen rikkoa tämä hierarkia. Toisin sanoen feminististä ironiaa ilmentävä teksti parhaimmillaan opettaa tietynlaisen tavan asennoitua alistaviin rakenteisiin. Jos esimerkiksi nainen elää Beauvoirin kuvauksessa kipeän ironisessa tilanteessa, ironinen tyyli tarjoaa hänelle mahdollisuuden ilmaista oman kokemuksensa ilman, että hän joutuu pelkästään alistumaan yhteiskunnassa vallitsevan patriarkaalisuuden rakenteen uhriksi.

Feministinen ironia on toimintaa, jossa nainen tai muu alistetussa asemassa elävä henkilö käyttää ulkoapäin tulevia ristiriitaisia vaatimuksia hyödyksi ja kritisoi niiden avulla kielessä ja ajattelussa ilmeneviä lukkiutuneita asenteita ja valta-asetelmia. Ymmärrämme toimijuuden tässä yhteydessä laajasti: se voi tarkoittaa poliittisen toiminnan lisäksi esimerkiksi puheessa ja kirjoituksessa tapahtuvaa ajattelun liikettä²⁰. Feministinen ironia toisin sanoen toimii keinona paljastaa eriarvoiset sukupuoliroolit ja -positiot kuitenkin astumatta näiden roolien ulkopuolelle. Feministisesti ironinen teksti haastaa lukijaa ja kuulijaa yhtä aikaa tutkimaan tekstin sukupuolieleettisiä merkityksiä ja koettelemaan omaa kokemus- ja arvomaailmaansa. Ymmärrys feministisestä ironiasta tarjoaa näin hedelmällisen lähestymistavan sukupuoliin ja niiden väliin valta-asetelmiin liittyvien kysymysten tutkimiselle.

Miksi Medusa nauraa? Cixous ja Beauvoir naiseuden myyteistä

”Medusan naurussa” Cixous kärjistää ja ironisoi naisiin kohdistuvia myyttejä tuoden esille niihin sisältyvän naiskuvan naurettavuuden²¹. Cixous kutsuu naisia liioi-

”Teoretisoinnin sijaan naiskirjoitus kuvaa naiseuden moniselitteisyyttä ja purkaa samalla pelkoa, joka yhteiskunnassa on syntynyt naisen ruumiillisuutta kohtaan.”

tellen Medusaksi, mereksi ja myrskyttäreksi, mutta vain jotta lukija huomaisi, ettei naista voi palauttaa näihin myyttisiin hahmoihin. Hän nimeää tämän miehen ja naisen välistä arvojärjestystä purkavan uudenlaisen ironisen kirjoittamisen tavan naiskirjoitukseksi²². Tulokintamme mukaan Cixous'n naiskirjoituksen voi ymmärtää yhtenä feministisen ironian muotona. Ajatus saa vahvistusta myös Cixous'n vuonna 2010 julkaistusta kokoelmateoksesta, jonka otsikko määrittelee tekstin ironiseksi: *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia*. Cixous'n manifesti kutsuu kaikkia naisia etsimään omaa ääntään, tuomaan feminiinisyyden kirjoitukseen ja osallistumaan oman tarinansa kirjoittamiseen. Hän kommentoi ”Medusan naurun” kirjoittamista:

”Sanoin ystävälleni: on meidän tehtävämme nauraa. Nauraa ja kirjoittaa. ’Kirjoittaa?’ ’Niin.’ Se on tutkimusmenetelmistä intiimein, mahtavin, taloudellisin ja taianomaisin, demokraattinen täydennys. Tarvitset vain paperia ja mielikuvitusta ja voit puhalttaa itsesi lentoon.”²³

Ironinen nauru ja naurava kirjoitus tuovat esille vuorovaikutustilanteiden moniselitteisyyden²⁴. ”Medusan naurussa” Cixous korostaa naiskirjoituksen kaksimerkityksisyyttä kuvaamalla naisen kirjoittamista verbillä *voler*, joka merkitsee sekä lentämistä että varastamista²⁵. Suomeksi ilmaistuna nainen ”puhalttaa”: hän on joutunut altavastaajana toimimaan kuin ”varas kielessä”, mutta samalla hän voi puhaltamalla murtaa aiempia kielen konventioita: ”Missä on nainen, joka ei olisi puhaltanut? [...] Kuka ei olisi sekoittanut pakkaa, tehnyt erottavaa raja-aitaa *naurunalaiseksi*, jättänyt ruumillaan jälkiä eroista?”²⁶ Naurava ja ”puhaltava” kirjoitus horjuttaa

tiedon ja tietämättömyyden välistä rajaa ja pakottaa koetelemaan itsestäänselvinä pidettyjä asioita.

Cixous'n esse on ironinen monella eri tasolla. Yhtäältä hänen tekstinsä toisintaa sukupuoleen liittyviä karikatyyrejä ja toisaalta asettaa niiden perimmäisen todenperäisyyden kyseenalaiseksi. Cixous samalla sekä korostaa naisen ja miehen eroja että purkaa kahden sukupuolen välistä vastakkainasettelua. Lisäksi Cixous luo ironiaa kielen avulla. Hän leikittelee kielellä muun muassa käyttämällä homonyymejä eli sanoja, jotka lausutaan tai kirjoitetaan samalla tavalla, mutta joilla on eri merkityksiä. Cixous esimerkiksi irvailee monien myyttien tavalle samastaa nainen nesteeseen korvaamalla joissakin kohdissa ranskan kielen sanan äiti (*la mère*) sanalla meri (*la mer*)²⁷. Näin tekstillä on jo kirjoittamisvaiheessa useita mahdollisia merkityksiä, eikä Cixous nosta yhtä merkitystä ylitse toisen.

Myös naiskirjoituksen määrittelemiseen sisältyy ironiaa: Cixous'n mukaan naiskirjoitus on määritelmällisesti jotain selvärajaisia määritelmiä kaihtavaa. Ajatuksena on, ettei naiskirjoituksesta ole mahdollista muodostaa yhtenäistä teoriaa tai metodia ilman, että se muuttuu joksikin muuksi. Cixous kirjoittaa: ”On mahdotonta ylipäätään *määritellä*, mitä naiskirjoitus käytännössä on, koska sitä ei voi milloinkaan *teoretisoida*, lukita tai koodata, mikä ei merkitse että sitä ei olisi olemassa.”²⁸ Tämä on tarkoitettu naiskirjoituksen positiiviseksi luonnehdinnaksi. Teoretisoinnin sijaan naiskirjoitus kuvaa naiseuden moniselitteisyyttä ja purkaa samalla pelkoa, joka yhteiskunnassa on syntynyt naisen ruumiillisuutta kohtaan: ”Hylätkäämme huolet, miehiset pelonaiheet, pakonomainen tarve hallita sitä miten asiat toimivat, tietää mikä on homman juju vain päästäkseen itse juttamaan.”²⁹ Cixous'n mukaan modernissa yhteiskun-

”Miehet eivät tiedä, onko Medusan katse oikeasti tappava ja kasvaako hänen hiuksistaan käärmeitä. Medusa halutaan tappaa ikään kuin varmuuden vuoksi, jottei hirviö saisi houkuteltua miestä ansaan.”

nassa pelätään naiselliseksi katsottuja ominaisuuksia, kuten liiallista tunteellisuutta ja ruumiillisia haluja. Niitä pyritään hallitsemaan tai ne yritetään sivuuttaa järjen avulla. Cixous’n teksti samaan aikaan sekä ylistää naisten ruumiillisuutta ja nauraa ”miehiselle” järjelle että kyseenalaistaa koko kahtiajaon, jossa naiseus samastetaan ruumiillisuuteen ja mieheys järkeen.

Vahvimmin ironisuus ilmenee Cixous’n tavassa käyttää Medusan myyttiä. Medusa symboloi Cixous’lle tapaa, jolla miehet ovat eristäneet ja tukahduttaneet naisen ruumiillisuuden sekä henkilökohtaisella että yhteiskunnallisella tasolla³⁰. Medusa on ”äänetön, mutta hedelmällinen”³¹. Medusaa tarvitaan vain elämän ylläpitämiseen (synnyttämiseen), mutta häntä ei kohdata yksilönä. Ovidiuksen *Muodonmuutoksissa* Medusa on kaunis, kultahiuksinen nainen, jonka mustasukkainen, raivostunut jumala Poseidon raiskaa ja muuttaa hirviöksi³². Vaikka Medusan myytistä on olemassa useita erilaisia versioita, kaikissa niissä kuolettavaa hirviötä pelätään ja hänestä yritetään päästä eroon. Medusan uudelleensyntymä käärmehiuksiseksi gorgoksi tarkoittaa uutta uhkaa miehille: hirviö ei kauniin naisen lailla herätä mustasukkaisuutta, mutta nyt tappava katse ja käärmehiukset uhkaavat miehen henkeä³³. Cixous korostaa, että lopulta miehet eivät *tiedä*, onko Medusan katse oikeasti tappava ja kasvaako hänen hiuksistaan käärmeitä. Medusa halutaan tappaa ikään kuin varmuuden vuoksi, jottei hirviö saisi houkuteltua miestä ansaan. On ironista, että myytissä mies itse luo Medusasta (naisesta) oman vastustajansa.

Cixous’n tekstissä korostuu tämä Medusan tilanteen purkamisen yhtäaikainen mahdollisuus ja mahdollisuus: ”Nähdäkseen Medusan riittää, että katsoo häntä suoraan silmiin. Hän ei ole kuole(tta)va. Hän on kaunis

ja hän nauraa.”³⁴ Cixous osoittaa myytin ironisuuden: naista pelätään, koska nainen muistuttaa miestä tämän omasta kuolevaisuudesta. Medusan myytti symboloi sitä, miten naiset tulevat ja ovat tulleet kohdatuiksi. Tarinan mukaan muutoin niin rohkeat ja järkevät miehet lähestyvät naista aseistettuna ja selkää edellä, peläten kuolettavaa katsetta. Cixous’n tulkinnassa naurava Medusa muuttuu näin feministisen muodonmuutoksen päähenkilöksi.

Cixous’n lisäksi myös Simone de Beauvoir korostaa, että monissa ajatteluperinteissä nainen edustaa inhimillisen olemisen ruumiillisuutta – syntymää ja kuolemaa – siinä missä miesten ajatellaan voivan ylittää ruumiillisuutensa järjen avulla³⁵. Niinä aikoina ja niissä kulttuureissa, joissa nainen on edustanut luontoa, tunnetta ja ruumiillisuutta on naisen tukahduttaminenkin ollut kokonaisvaltaista: se on kohdistunut sekä naiselliseksi luokiteltuihin ajatuksiin ja puheeseen että naisen ruumiillisuuteen. Cixous’n Medusa nauraa nähdessään miehen pelon ja oman alistetun asemansa järjettömän ja ironisen ristiriitaisuuden. Cixous’n mukaan ”Medusan naurun” tehtävänä on kannustaa ja kutsua kaikkia vaienneita naisia kirjoittamaan itsestään ja omista kokemuksistaan iloiten: ”Tämä nauru on purkauksineen kutsuhuuto, joka pyrkii tavoittamaan ihmiset ympäri maailmaa.”³⁶

Beauvoir puolestaan argumentoi *Toisessa sukupuolella*, että naiselle ominainen ironinen nauru (tai hymy) syntyy siitä, että nainen tiedostaa miehen olevan samalla tavalla kytköksissä ruumiiseen ja kuolevaisuuteen kuin hän itsekin:

”Maan päällä miehet puolustavat lakia, järkeä ja välttämättömyyttä. Mutta nainen tietää, että mieheen ja välttämättömyyteen, johon mies uskoo, liittyy alun perin

kontingenssi. Tästä kumpuavat naisen hymyn *salape-
väinen ironia* ja hänen suuri anteliaisuutensa.³⁷

Cixous'n tavoin myös Beauvoirin tulkinnassa nainen vastaa häneen kohdistuviin ristiriitaisiin vaatimuksiin ironialla. Beauvoir kertoo, että joissakin taruissa naista on verrattu sfinksiin, sillä hän voi kuuleman mukaan milloin tahansa muuttua hyvästä pahaksi ja pahasta taas hyväksi: naisesta ei saa otetta³⁸. Teoksen Myytit-luvussa Beauvoir kuitenkin korostaa, ettei nainen ole sen enempää mysteerinen kuin mytologinenkaan olento. Ei ole yhtä luonnollista naisellista olemusta, joka olisi yhteinen kaikille naispuolisiksi katsotuille henkilöille. ”Naiset eivät ole enkeleitä, demoneita eivätkä sfinksejä vaan ihmisiä, jotka ovat hölmöjen tapojen vuoksi ajautuneet puolittaiseen orjuuteen.”³⁹ Beauvoirin mukaan naisten vaihtaminen on yhteiskunnallista ja rakenteellista, eikä se missään nimessä ole seurausta naisen olemuksellisesta alemmuudesta. Jos sekä miehet että naiset elävät välttämättömyyden ja satunnaisuuden välimaastossa, katoaa tarve mystifioida naista hänen niin kutsutun arvaamattoman luonteensa vuoksi.

Myös *Toisen sukupuolen* johdannossa on havaittavissa ironinen sävy. Lähtiessään tutkimaan naiseutta Beauvoirin on ensin asemoitava itsensä ja oma tutkimuskysymyksensä. Kun naiseuden kysymys tuntuu karkaavan käsistä, Beauvoir kysyy: ”Erittävätkö munasarjat naisellisuutta? Vai onko sen paikka platonisen taivaan korkeuksissa? Riittääkö röyhelöinen alushame tuomaan naiseuden maan pinnalle?”⁴⁰ Beauvoirin liioittelevat kysymykset ovat ironisia siinä mielessä, että ne sekä tarjoavat useita stereotyyppisiä tapoja selittää naisellisuutta että osoittavat näiden selitysmallien riittämättömyyden.

Yhteenvetona voidaan todeta, että naisellisiksi tulkitut piirteet on (länsimaisen) historian saatossa leimattu pelottaviksi juuri sen vuoksi, ettei niitä ole pystytty palauttamaan maskuliinisen järjen muotoon. Sekä Cixous'n että Beauvoirin tulkinnossa myyttien naiset hymyilevät ja nauravat ironisesti, sillä he tietävät miehenkin olevan ikuisen järjen palvonnasta huolimatta yhtä lailla ruumiillinen ja kuolevainen olento kuin hän itsekään. Mytologisoitunakaan nainen ei siis ole tuomittu olemaan pelkästään passiivinen toiminnan kohde, koska hänellä on mahdollisuus nähdä ja tehdä näkyväksi vallitsevan järjestyksen satunnaisuus. Naurullaan nainen *ilmaisee* oman tilanteensa ristiriitaisuutta kuitenkin muuttamatta itseään.

Medusan huoneessa

Kirjailija-teatterintekijä Saara Turunen tarttuu Cixous'n naiskirjoituksen haasteeseen Helsingin Q-teatterissa kantaesityksensä 21.2.2019 saaneessa näytelmässä *Medusan huone*. Käsiohjelmassa Turunen kertoo sukupuoleen liittyvää valtaa ja erilaisia naisen hiljentämisen käytäntöjä kuvaavan näytelmän liikkuvan Cixous'n jalanjäljissä⁴¹. Turunen tuo taitavasti nykyaikaan Cixous'n

kuvaaman naisten alentamisen, paikalleen lukitsemisen sekä naiseen kohdistuvan väkivallan. Samalla hän leikitelee naista halventavalla kuvastolla ja nauraa, kenties myös omalle teokselleen. Näytelmän kolme näytöstä Turunen on kehystänyt taidemaalari Georgia O'Keeffen (1887–1986) suurilla ja yksityiskohtaisilla kukka-aiheisilla maalauksilla, joita on tulkittu vasten taiteilijan tarkoitusta kuvina naisen genitaaleista⁴². O'Keeffe joutui aikanaan muistuttamaan katsojia siitä, että he liittävätkä teoksiin omat assosiaationsa, eikä se mitä he näkevät kukissa ole sama kuin mitä hän näkee⁴³. O'Keeffen esimerkillä Turunen kutsuu yleisöä *katsomaan*: kiinnittämään huomiota yksityiskohtiin eli naiseen itseensä stereotyyppien sijaan.

Q-teatterin lavalla pastellisävyydessä Medusan huoneessa naisia hiljennetään läpi näytelmän. Kohtaus kohtaukselta Turunen tuo katsojan silmien eteen koomisilta vaikuttavista, mutta tosielämästä tunnistettavista tilanteista. Oli sitten kyse kuukautisista, omasta kehosta tai sen painosta, avioliitosta, työstä tai kirjoittamisesta, nainen ei selviä Turusen kuvaamissa tilanteissa tasa-arvoisena. Näytelmän naiset tuntuvat pala palalta kadottavan itsensä ja rohkeutensa puhua. He ovat oman elämänsä sivuhenkilöitä, hukassa, pahoinpideltyjä, häpäistyjä ja rikki⁴⁴. Turusen naiset kilpailevat yhä ”kimaltelevan palkinnon” voitosta, jonka miehet voivat rajoittaa sopiviksi katsomiinsa puitteisiin, kuten Turusen näytelmän toinen innoittaja Virginia Woolf (1882–1941) asian ilmaisee *Omassa huoneessa* (1929). Näytelmässä esimerkiksi kananaksi puettu nainen kulkee toimiston johtoasemassa työskentelevän miehen perässä totellen hänen jokaista käskyä ja toivoen pääsevänsä osalliseksi miehen hallussa olevista kimaltelevista jyvistä. Kanan hahmo ilmentää tilannetta, jossa naisella ei ole mahdollisuutta vaikuttaa omiin työtehtäviinsä eikä ansaitsemaansa palkkioon, vaan hän joutuu alistumaan ulkoapäin tuleviin määräyksiin.

Cixous'n ja Beauvoirin myyttien tulkinnan valossa *Medusan huoneen* sanoman tiivistää näytelmän kehyskertomus, joka sulkee sisäänsä unenomaisessa huoneessa tapahtuvat erilliset kohtaukset. Näytelmän alussa nuori nainen, ”Tyttö” (Katja Küttner), muistelee lapsuudestaan tuttua nuhuista ”Yksinäistä naista” (Tommi Korpela), jolla on kädessään vihreä lonkeroperuukki. Tyttö tokaisee, ettei hän koskaan ollut kuvitellut joutuvansa kokemaan tuon vanhan naisen kohtaloa. Tämän jälkeen Tyttö alkaa vuotaa verta: ruusun terälehtiä. Hän kuulee askeleet, häpeää kuukautisiaan ja itseään ja piilottaa nopeasti ruusun terälehdet sohvapöydällä olevan simpukan sisään. Alkavat tarinat naisten hiljentämisestä.

Sekä myyteissä että kaunokirjallisuudessa naista ja naisen ruumiillisuutta on verrattu simpukkaan, joka on haluttu haudata ja upottaa mereen⁴⁵. Myös Turusen näytelmän Tyttö piilottaa simpukkaan oman kuukautisverenensä: oman ruumiillisuutensa ja hedelmällisyytensä. Monissa yhteiskunnissa nainen on opetettu häpeämään omaa ruumistaan. Vaikka naisen ruumista on palvottu sen uutta elämää synnyttävän voiman vuoksi, on sitä

”Nainen joutuu muuttumaan hirviöksi, sillä muutoin hänet alistetaan.”

yhtä lailla myös pelätty, sillä elämän syntymisen vastinparina on sen päätyminen ja kuolema.

Eräässä näytelmän kohtauksista kolme nuorta poikaa piirittää Tytön kadulla: he huutelevat ja naureskelevat Tytön ulkonäölle ja lopulta raiskaavat hänet. Tapah-tuneen jälkeen kaikki neljä joutuvat rehtorin puhut-teluun. Puhuttelussa rehtori kysyy ihmetellen Tytöltä, miksi tämä ei poistunut paikalta, jos poikien käytös kerran häiritsi häntä⁴⁶. Seuraavaksi rehtori pyytää muka sovittelevasti molempia osapuolia pyytämään toisiltaan anteeksi, jotta tilanteesta päästäisiin eteenpäin. Tyttö seisoo kumarassa nöyryytetyn näköisenä. Lopulta Tyttö mutisee hämmentyneellä äänellä anteeksipyyntönsä, mutta pojat lähtevät paikalta sanaakaan sanomatta. Tyttö kantaa vastuun sekä nöyryytyksestä että väkivallasta.

Kehyskertomus jatkuu kohtauksessa, jossa *Säkki-järven polkkaa* tanssiva sika häpäisee rumasti pyykkina-rulle ripustamansa pitkähiuksiset peruukit. Sika laukkaa riehakkaasti ympäri huonetta, koskettelee peruukkeja irs-taasti ja esittelee niitä yleisölle ikään kuin saaliina. Sian poistuttua Yksinäinen nainen (Korpela) astuu takaisin näyttämölle ja pelastaa peruukit irrottaen ne hellästi narulta. Yksinäinen nainen ja Tyttö kohtaavat, kun nainen ojentaa lonkeroperuukin Tytölle. Tyttö ottaa peruukin vastaan ”kunnianarvoisena lahjana”⁴⁷. Myöhemmin Tyttö laittaa peruukin päähänsä ja saa ”omituksia voimia”, jotka muuttavat hänet näytelmässä häpäisseet kolme miestä kiviksi⁴⁸. Voimillaan Tyttö käskee kiviksi muuttu-neita miehiä poistumaan näyttämöltä. Medusan myytin tunteva katsoja huomaa naisen tilanteen säälimättömän ja kipeän ironian: lopulta nainen joutuu muuttumaan hirviöksi, sillä muutoin hänet alistetaan.

Medusan huoneen viimeisessä kohtauksessa Turunen tarjoaa katsojille ajan ja paikan, jossa naisen ruumiil-

lista olemista, kuten kuukautisverta, ei enää tarvitse peitellä. Sen sijaan ruumiillisuuden ja veren keskellä voi olla voimakas. Tyttö luovuttaa lonkeroperuukin takaisin Yksinäiselle naiselle ja sanoutuu näin irti hirviön roo-lista. Kuten Cixous kirjoittaa: ”Nainen ei ryhdy siihen historiaan, siihen tarinaan joka sitoo historian [naisen] kuolemaan.”⁴⁹ Medusan huone täyttyy salaperäisillä vä-reillä. Simpukka alkaa hohtaa. Cixous’n esseen lopussa kuvattu utooppinen luvattu maa löytyy: huoneen ovet ja ikkunat avataan, raikas tuulenvire täyttää huoneen, meri kuohuu⁵⁰. Samalla hetkellä näytelmän naisten harteilta tuntuu poistuvan tarve kilpailla toisiaan vastaan. Tyttö uskaltautuu antamaan jyvän, ”kimaltelevan palkinnon”, kanalle, eikä hän enää näytä pelkäävän oman asemansa menettämistä. Cixous’n sanoin: ”Häntä [naista] ei ole suljettu vastapalvelusta vaativan lahjan paradoksiin eikä yhteensulautumisen harhaan, niiden yli on jo päästy.”⁵¹ Näytelmän loppuratkaisu on naiskirjoitus: kirjojen kansiin isoin kirjaimin kirjoitettu MEDUSA.

Feministinen ironia yhteiskuntakritiikkinä

Mitä paljastuu, kun naisen alisteista asemaa tutkitaan ironian avulla? Cixous ei tarjoa yksiselitteistä vastausta sen enempiä epätasa-arvoon kuin alistukseenkaan vaan herättelee naisia ilmaisemaan itse oman kokemuksensa. Samaan tapaan Turunen tuo esille oman tulkintansa naisen nykyisestä paradoksaalisesta tilanteesta: naisella on äänioikeus ja oikeus ilmaista itseään, mutta kuitenkaan hän ei tule kuulluksi. Hän on tasa-arvoinen miehen kanssa, mutta kuitenkin hän joutuu pelkäämään kehoonsa kohdistuvaa väkivaltaa ja vähättelyä. Turusen näytelmässä vihreä lonkeroperuukki symboloi Medusan

asemia. Nurkkaan ajettu, monella tavalla nöyryytetty ja haavoitettu Tyttö opettelee käyttämään peruukkia pelotellakseen pois väkivallan tekijät ja alistajat. Käyttäessään Medusan peruukkia Turusen näytelmän naiset ovat rauhassa ja vapaita, mutta kenties myös yksinäisiä. Miten itseinhoa ja arvottomuutta kokevat sekä vähättelyä kohtaavat naiset voivat tulla kuulluiksi yhteiskunnassa, jossa he eivät välttämättä edes itse tunnista omaa alisteista asemaansa? Mitä ironia voi todellisuudessa antaa alistetussa asemassa eläville naisille?

Turusen näytelmä toimii Cixous'n manifestin mukaisesti ironisen naurun näyttämönä. Ironia toimii feministisen näkökulman välittäjänä esimerkiksi kohtauksessa, jossa miehet vaivaantuvat ja loukkaantuvat välittömästi, kun ”mukaan pyrkivä” nainen yrittää keskustella heidän kanssaan kirjallisuudesta. Miehet eivät hyväksy naista mukaan kirjakerhoonsa, vaan nauravat hänelle ja hänen varovaisille huomioilleen miesten valikoimista klassikoista, jotka ovat kaikki miesten kirjoittamia. Samaan hengenvetoon miehet väittävät, ettei sukupuolella ole mitään tekemistä, kun puhutaan kirjallisuuskritiikistä. He argumentoivat asiansa puolesta valistamalla naista: ei Waltarikaan *Sinubea* peniksellään kirjoittanut. Yleisö nauraa nähdessään miesten sanojen ja toiminnan välisen ristiriidan. Naisen tilanne jää kuitenkin ratkaisematta. Katsojan tehtäväksi jää selvittää, kenen kanssa nainen voi puhua kirjallisuudesta ja millä tavalla hänen tulisi kirjoittaa.

Samalla kohtaus ilmentää helposti piiloon jäävää ja usein vähäteltyä epäsuhtaa nais- ja miesajattelijoiden välillä, jota Beauvoir kuvaa *Toisessa sukupuoleessa*:

”Kun haluan määritellä itseäni, minun edellytetään ilmoittavan aivan ensiksi: ’Olen nainen’. Tämä totuus muodostaa perustan, jonka päälle kaikki muut väittämät rakentuvat. Mies ei milloinkaan yksilöi itseään luokittelemalla itseään tiettyyn sukupuoleen: on selvää, että hän on mies. [...] Mies on oikeassa mieheytensä ansiosta, mutta nainen on naiseutensa takia väärässä.”⁵²

Beauvoirin tavoin Cixous korostaa, että naiselle julkinen puhuminen ja kirjoittaminen vaatii äärimmäistä rohkeutta, koska hänen naiseutensa vuoksi hänen sanoiltaan vaaditaan enemmän kuin miehiltä⁵³. Usein tämä rohkeus ei edes saa ansaitsemaansa arvostusta, sillä epätasa-arvoista tilannetta ei tunnusteta olemassa olevaksi. Turusen näytelmä nostaa miesten ja naisten sanojen välisen epäsuhtaan nykykeskusteluun. Turusen ”mukaan pyrkijän” asetelma on edelleen ajankohtainen.

Monet Turusen *Medusan huoneen* kohtaukset ovatkin koomisia juuri siksi, että ne leikittelevät ongelmilla, joita naiset yhä kohtaavat. Näytelmän aikana on kuitenkin hetkiä, jolloin naisiin kohdistuva pilkka ja häpäisy painautuvat yksinkertaisesti liian syväälle ihon alle. Meidän on esimerkiksi mahdotonta nauraa sialle, joka käyttää naisten peruukkeja seksuaalisesti hyväkseen. Sian hahmossa Turunen tuntuu sortuvan maskuliinisen stereotypian ansaan. Kohtauksen ilmentämä mieskuva on pi-

kemminkin pilkallinen kuin ironinen, sillä mies esitetään sikana, joka käyttää naisia pelkästään välineenä. Näytelmän jälkeen pohdimme, missä määrin katsojan omat lähtökohdat ja intentiot vaikuttavat ironian tulkintaan ja naurun syntymiseen: Milloin nauru on vapauttavaa ja milloin alistavaa? Ketkä rajataan ulos naurun avulla?

Kuten artikkelin alussa esitimme, ironiaa voi käyttää myös vahingollisten asetelmien ylläpitämiseen. Ironia ei siis välttämättä ole eettisesti kestävä. Toisaalta voi argumentoida, että monimerkityksisyytensä vuoksi ironia on eettisempää kuin pysyviä merkityksiä sisältävät oletukset ja että ironian tuoma ristiriita voi synnyttää väliaikaista yhteisymmärrystä⁵⁴. Määritelmämme mukaan feministinen ironia pyrkii nimenomaan kyseenalaistamaan ja purkamaan alistavia valtarakenteita. Olennaista on kiinnittää huomiota siihen, kuka nauraa ja kenelle. Jos valta-asemassa oleva henkilö, esimerkiksi opettaja, nauraa ironisesti opiskelijoille, on tilanne lähes aina alistava, vaikka tarkoituksiperät olisivat hyvät. Toisaalta esimerkiksi opettajan itseironinen asenne voi toimia myös eettisesti kestävässä pedagogisena menetelmänä, joka purkaa opettajan ja opiskelijan välistä valtahierarkiaa.

Tarkkaa rajaa pilkan ja ironian välille on kenties mahdotonta vetää, mutta ironialle ominainen särmä voidaan erottaa suoranaisestä ilkeilystä. Useissa *Medusan huoneen* kohtauksissa naisesta ei ole mihinkään muuhun kuin pilaamaan miesten hyvä tunnelma. Näissä kohtauksissa näytelmän mieshahmojen naureskelu ei ole ironista vaan nimenomaan vähättelevää ja pilkallista. Naisiin kohdistuvassa vähättelevässä suhtautumisessa näytelmän miesten valta-asetelma paljastuu. Näyttämölle tuotuna naisen traaginen asema muuttuu ironiseksi, sillä katsojat tunnustavat naisen kipeän tilanteen. Turusen näytelmä onnistuukin ilmentämään ja kyseenalaistamaan ajankohdattaisia yhteiskunnassa vallitsevia sukupuolten välisiä epätasa-arvoisia rakenteita.

Medusan tila nykypäivänä

Turusen näytelmästä välittyä, kuinka vaikeaa edelleen on vaatia tasa-arvoista kohtelua yhteiskunnassa, joka on jo julistettu tasa-arvoiseksi. Kenties feministinen ironia voi motivoida joitakuita asenteen muuttamiseen, mutta se ei välttämättä riitä vakuuttamaan niitä, jotka kovasanaisimmin vastustavat feministisiä arvoja. Yhdessä Turusen näytelmän ilmeisen ironisessa kohtauksessa Tyttö lukee Virginia Woolfin teoksesta *Oma huone*, että naiselle pitäisi antaa sekä oma huone että riittävästi rahaa, jotta hänellä olisi tilaa ja varaa tehdä luovaa kirjoittajan työtä. Tytön lukeminen keskeytyy, kun huoneeseen tulee äänekäs joukko miehiä seuraamaan urheilua. Tyttö kerää rohkeutensa ja yrittää selventää miehille, että naisille tulisi miesten tavoin antaa oma tila, jossa he voisivat ajatella rauhassa. Miehet eivät keskity tytön sanoihin vaan ovat turhautuneita keskeytyksestä ja vastaavat tytölle tyyliä: ”No joo, mutta miten toi nyt liittyy tähän?” Katsojat voivat huomata, kuinka koko tilanne vahvistaa

tarpeen, josta tyttö yritti turhaan puhua. Näytelmässä naisten ajatukset keskeytyvät toistuvasti, koska heidän sanoilleen ei löydy paikkaa.

Lopulta vaikuttaa siltä, että sekä avoin miehisen vallan vastustaminen että alisteisen aseman hiljainen hyväksyminen päätyvät toisintamaan naisen alisteisuutta. Juuri tämän vuoksi Cixous julistaa ”Medusan naurussa”, että naisella on alistumisen sijaan mahdollisuus nauraa. Nauraminen on naisen mahdollisuus tulla kuulluksi omana itsenään sulautumatta tai mukautumatta vallalla olevaan (miehiseen) diskurssiin. Cixous’n sanoin: ”jos nainen on kokonainen, hän voi vain panna kaiken pirstaleiksi, rikkoa instituutioiden rakenteet, räjäyttää ilmaan lain, nauraa nurin ’totuuden’.”⁵⁵ Ironinen nauru horjuttaa annettuja totuuksia: rakenteita ja instituutioita, jotka ovat ylläpitäneet naisten alistamista.

Kuten olemme esittäneet, feministinen ironia tarjoaa yhden tavan lähteä kyseenalaistamaan yhteiskunnassa vallitsevia valta-asetelmia. *Medusan huoneen* särmikkäät kohtaukset ja lavastuksen pastellisävyt ilmentävät alistetussa asemassa elävän ihmisen kokemusmaailman samanaikaista haurautta ja väkevyyttä. Väkevyyttä ikään kuin

syntyy haurauden myötä, jopa sen seurauksena. Cixous kirjoittaakin, että ”vangitut tierävät vangitsijoitaan paremmin, miltä vapaa ilma maistuu”⁵⁶. Cixous’n sanat herättävät toivoa, mutta haluamme kysyä: onko naisten edelleen lähde liikkeelle vankeuden tilasta? Olenaisista on huomata, ettei vapaus ole tasa-arvoinen, jos jotkut joutuvat sen saavuttaakseen kasvamaan epävarmuudessa epäillen itseään, omaa sukupuoltaan ja sukupuolensa arvoa yhteiskunnassa. Medusan rooli ei ole välttämättä voimaannuttava, jos jäljelle jää vain tunne yksinäisyydestä ja riittämättömyydestä.

Siinä missä oma huone oli Woolfille ennakkoehto kirjoittamiselle, tarvitaan Turusen näytelmässä Medusan huonetta turvapaikaksi⁵⁷. Naisille oma huone on rauha, jossa yhteiskunnan vaatimat naiseuden roolit ja maskit voi hetkeksi ottaa pois. Medusan huoneen henkilöiden kasvoilta paistavat paljonpuhuvat ilmeet: Voi kunpa minun ei aina tarvitsisi, kunpa osaisin. Miksen osaa kertoa rajojani, miksen tiedä kuka olen ja mitä haluan? Miten löydän oman ääneni?⁵⁸ Medusan myytin uudelleentulkinta ja ironinen kerronta motivoivat toimintaan ja naisen paradoksaalisen aseman muuttamiseen.⁵⁹

Viitteet

- 1 Ks. Leonard & Zajko 2006.
- 2 Ks. Rainford 2005.
- 3 Cixous’n lisäksi naiskirjoitusta hahmotelleisiin ajattelijoihin on luettu muun muassa Luce Irigaray ja Julia Kristeva. Ks. esim. Haltunen-Riikonen & Ovaska 2013.
- 4 Beauvoirin ja Cixous’n feminismien välillä on myös eroja. Beauvoirin kritiikkin mukaan naiskirjoitus päättyy tyypillisen maskuliinisen kirjoituksen lailla palauttamaan naisen tämän ruumiiseen. Hän ei hyväksy sukupuolieroa korostavaa feminismiä, jota Cixous’n ”Medusan nauru” hänen mukaansa ilmentää. (Ks. esim. Beauvoirin haastattelu, Benjamin & Simons 2001.) Eroista huolimatta Cixous’n ja Beauvoirin väliltä voidaan kuitenkin löytää merkittäviä yhteyksiä: he ovat työskennelleet monien samojen teemojen ja ongelmien parissa, ja kuten artikkelissa osoitamme, heidän ajatuksensa naisen ironisesta naurusta täydentävät toisiaan. Myös Beauvoirin pääteoksen *Toinen sukupuoli* (1949) yhtenä tavoitteena on saada naiset tunnustamaan oma alisteinen asemansa ja toimimaan tilanteen muuttamiseksi. Sekä Beauvoir että Cixous korostavat, että nimenomaan miehistä valtaa korostava yhteiskunta on saanut naiset

- näkemään toiset naiset uhkana. Naiset kilpailevat miesten suosiosta, vaikka he voisivat yhdessä vaatia parempia oikeuksia ja parempaa kohtelua. Lisäksi molemmat ajattelijat vertaavat naisen alisteista asemaa rotusortoon ja apartheid-politiikkaan, mutta pitävät sitä samalla erityisenä sorron muotona (Cixous 1975/2013, 39; Beauvoir 1949/2009, 52).
- 5 Ks. mm. Cixous 2013; Malabou 2014.
- 6 Cixous 2008, 52. Käytämme feminismin ja naiskirjoituksen käsitteitä, mutta emme viittaa naiseuteen psykiseen tai fyysiseen ominaisuutena vaan olemisen ja kirjoittamisen tyylinä. Kuten filosofi Sara Heinämaa (1997, 157) huomauttaa, sukupuolta ei voi palauttaa pelkästään fyysiseen tai psyykkiseen sen enempää kuin luontoon tai kulttuuriin, sillä se ikään kuin kulkee näiden vastakkainasettelujen poikki.
- 7 Salin 2003, 184–185; Fisher 2008, 160; 162–163.
- 8 Kierkegaard 1841/1989, XIII106. Kierkegaard tutkii väitöksensä ensimmäisessä osassa ironian käsitettä Sokrateen hahmon avulla.
- 9 Salin 2002, 31. Viimeistään romantiikan aikana ironia kehittyi verbaalisesta retoriseksi keinosta moderniksi ajattelu- ja kirjoitustavaksi. Kirjallisuudessa ironia voi läpäistä kokonaisia teoksia, ilmentää

- kirjailijan itsetietoisuutta ja tarjota useita erilaisia näkökulmia. (Salin 2002, 22.)
- 10 Hutcheon 1995; Salin 2003.
- 11 Hutcheon 1995, 10; 13–15.
- 12 Ks. esim. Hutcheon 1995, 113.
- 13 Beauvoir 1949/2011, 36–46.
- 14 Ks. Hutcheon 1995, 10; 35; 113.
- 15 Salin 2003, 199–200.
- 16 Hutcheon 1995, 39.
- 17 Hietalahti 2018, 204.
- 18 Cixous 1975/2013, 35–36, kursivoi meidän. Cixous’n esseeseen tyyli on suoraan vaikuttanut myös jälkistrukturalistisesta filosofiasta ja dekonstruktioista, mutta tässä artikkelissa ei ole mahdollista syventyä tarkemmin dekonstruktion ja ironian väliseen yhteyteen.
- 19 Rainford 2005, 233–234.
- 20 Ks. Arendt 1958/2017, 179–257.
- 21 ”Medusan nauru” julkaistiin alun perin *L’Arc*-lehdessä Beauvoirin feminististä ajattelua käsittelevässä erikoisnumerossa *Simone de Beauvoir et la lutte des femmes* (1975).
- 22 Tutkimme naiskirjoituksen ja ironisen naurun risteyskohtaa, mutta tiedostamme, ettei kaikki naiskirjoitus ole ironista eikä ironinen nauru välttämättä synnytä naiskirjoitusta.
- 23 Cixous 2010/2013, 23, kursivoi meidän.
- 24 Ks. Hutcheon 1995, 56.
- 25 Cixous 1975/2013, 56–57.
- 26 Sama, 56, kursivoi meidän.

- 27 Esim. sama, 60. Myös teoksen suomentajat nostavat esiin Cixous'n käyttämän homonymiä.
- 28 Sama, 48–49. Ks. myös Cixous 2008, 51–56.
- 29 Cixous 1975/2013, 56.
- 30 Ks. mm. Cixous 2010/2013, 21. Cixous'n Medusa-luennasta on myös psykoanalyttisia tulkintoja, esim. Doniger & Eilberg-Schwartz 1995, 6–11.
- 31 Doniger & Eilberg-Schwartz 1995, 93.
- 32 Ovidiuksen kuvaamien myyttien väkivaltaisuus on herättänyt uudenlaista keskustelua Metoo-kampanjan myötä. Esimerkiksi Columbian yliopistossa syntyi kohu, kun neljä yliopiston opiskelijaa vaati ennakkovaroituksia teoksen sisältämästä seksuaalisesta väkivallasta ja raiskauksista. (Waldman 2018.)
- 33 Ks. myös Doniger & Eilberg-Schwartz 1995, 94.
- 34 Cixous 1975/2013, 52.
- 35 Ks. Beauvoir 1949/2009, 279–283;
- Cixous 1975/2013, 52; 66.
- 36 Cixous 2010/2013, 26.
- 37 Beauvoir 1949/2009, 330, kursiivi meidän.
- 38 Sama, 345.
- 39 Sama, 410.
- 40 Sama, 39–40.
- 41 Turunen 2019a, 167.
- 42 Ellis-Petersen 2016.
- 43 O'Keeffe 1939, 3–4.
- 44 Ks. Turunen 2018.
- 45 Ks. myös Michel Leiris'n runo ”Äiti”, johon Simone de Beauvoir (1949/2009, 319–320) viittaa.
- 46 Tämä kohtausta tuntuu ottavan kantaa ajankohtaiseen keskusteluun raiskauslainisäädännöstä. Vuoden 2019 kansalaisaloitteen mukaan lainsäädäntö tulisi muuttaa niin, että teko luokitellaan raiskaukseksi aina, jos toinen osapuoli ei ole suostunut siihen. Ks. myös Tirkkonen 2019, 37–44.
- 47 Turunen 2019b, 186.
- 48 Sama 2019b, 194.
- 49 Cixous 1975/2013, 66.
- 50 Sama.
- 51 Sama.
- 52 Beauvoir 1949/2009, 41–42.
- 53 Cixous 1975/2013, 44–45.
- 54 Ks. myös Salin 2002, 38.
- 55 Cixous 1975/2013, 57.
- 56 Sama, 58.
- 57 Ks. esim. Woolf 1929/2001, 58–60.
- 58 Turunen *Broken Heart Story* -näytelmän päähenkilö huudahtaa epätoivon partaalla olevan postmodernin naisen suulla: ”Ollako objekti vai subjekti, siinä vasta pulma.” (Turunen 2019, 89.)
- 59 Kiitämme tarkkanäköisistä kommentoista ja muotoiluehdotuksista Anna Ovaskaa, muuta *niin & näin* -toimitusta, Erika Ruonakoskea, Jarno Hietalahtea sekä Martina Reuteria. Lisäksi kiitämme Hanna-Kaisa Paanasta antoisasta yhteistyöstä tekstin ensimmäistä versiota kirjoittaessa.

Kirjallisuus

- Arendt, Hannah, *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot* (The Human Condition, 1958). Suom. Anu Keskinen & Hanna Liikala. Vastapaino, Tampere 2017.
- Beauvoir, Simone, *Toinen sukupuoli I* (Le deuxième sexe I, 1949). Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari & Erika Ruonakoski. Tammi, Helsinki 2009.
- Beauvoir, Simone, *Toinen sukupuoli II* (Le deuxième sexe II, 1949). Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari & Erika Ruonakoski. Tammi, Helsinki 2011.
- Benjamin, Jessica & Simons, Margaret A., Beauvoir Interview (1979). Teoksessa *Beauvoir and the Second Sex. Feminism, Race and the Origins of Existentialism*. Toim. Margaret A. Simons. Rowman & Littlewood Publishers, Lanham 1999.
- Cixous, Hélène, Le Rire de la Méduse. *L'Arc*, No. 61, 1975, 39–54.
- Cixous, Hélène, Ruusunpiikkiefekti (Un effet d'épine rose, 2010). Teoksessa *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia* (Le Rire de la Méduse et autres ironies, 2010). Suom. Heta Rundgren & Aura Sevón. Tutkijaliitto, Helsinki 2013.
- Cixous, Hélène, Medusan nauru (Le Rire de la Méduse, 1975). Teoksessa *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia* (Le Rire de la Méduse et autres ironies, 2010). Suom. Heta Rundgren & Aura Sevón. Tutkijaliitto, Helsinki 2013.
- Cixous, Hélène, *White Ink. Interviews on Sex, Text and Politics*. Toim. Susan Sellers. Columbia University Press, New York 2008.
- Doniger, Wendy & Eilberg-Schwartz, Howard, *Off with Her Head! The Denial of Women's Identity in Myth, Religion, and Culture*. University of California Press, Berkeley 1995.
- Ellis-Petersen, Hannah, Flowers or Vaginas? Georgia O'Keeffe Tate Show to Challenge Sexual Cliches. *The Guardian* 1.3.2016. Verkossa: theguardian.com/artanddesign/2016/mar/01/georgia-okeeffe-show-at-tate-modern-to-challenge-outdated-views-of-artist
- Fisher, Robert, Sokraattinen opettaminen. Teoksessa *Sokrates koulussa. Isenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*. Toim. Tuukka Tomperi & Hannu Juuso. *niin & näin*, Tampere, 2008, 159–221.
- Halttunen-Riikonen, Elina & Ovaska, Anna, Sukupuolieron ajattelijat. Keskeisiä teemoja ja käsitteitä. *niin & näin*, 3/2013, 74–81.
- Heinämaa, Sara, *Ele, tyylä ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiin-fenomenologia ja sen merkitys sukupuoli-kysymykselle*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Hietalahti, Jarno, *Huumorin ja naurun filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- Hutcheon, Linda, *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony*. Routledge, London & New York 1995.
- Kierkegaard, Søren, *The Concept of Irony with Continual Reference to Socrates. Together with "Notes on Schelling's Berlin Lectures"* (Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Socrates, 1841). Kääntä. ja toim. H. V. Hong & E. H. Hong. Princeton University Press, Princeton 1989.
- Leonard, Miriam & Zajko, Vanda (toim.), *Laughing with Medusa. Classical Myth and Feminist Thought*. Oxford University Press, Oxford 2006.
- Malabou, Catherine, Naisen mahdollisuus, filosofian mahdollisuus (Possibilité de la femme, impossibilité de la philosophie, 2009). Suom. Anna Ovaska, Elina Halttunen-Riikonen & Suvi Tervahauta. *niin & näin* 1/2014, 115–124.
- O'Keeffe, Georgia, About Myself. Katalogissa *Exhibition of Oils and Pastels 1939, 3–4*. Verkossa: okeeffemuseum.org/wp-content/uploads/2015/03/taketimetolook-source.pdf
- Rainford, Lydia, *She Changes by Intrigue. Irony, Femininity and Feminism*. Brill Academic Publishers, Amsterdam 2005.
- Salin, Sari, *Hullua hurskaampi. Ironinen kahdentuminen Jorma Korpelan romaaneissa*. WSOY, Helsinki 2002.
- Salin, Sari, Vaarallinen trooppi. Ironian kaksijakoinen historia. Teoksessa *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Toim. Vesa Haapala. SKS, Helsinki 2003, 183–215.
- Tirkkonen, Sanna, ”En vain kyennyt liik-kumaan”. Lamaantumiskokemuksen fenomenologia seksuaalisessa väkivallassa. *niin & näin* 4/2019, 37–44.
- Turunen, Saara, *Broken Heart Story* (2011). Teoksessa *Tavallisuuden aave ja muita näytelmiä*. Into, Helsinki 2019, 65–132.
- Turunen, Saara, *Sivuhenkilö*. Tammi, Helsinki 2018.
- Turunen, Saara, *Medusan huone. Käsiohjelma. Q-teatteri 21.2.2019*. Teoksessa *Tavallisuuden aave ja muita näytelmiä*. Into, Helsinki 2019a, 163–170.
- Turunen, Saara, *Medusan huone*. Teoksessa *Tavallisuuden aave ja muita näytelmiä*. Into, Helsinki 2019b, 171–196.
- Waldman, Katy, Reading Ovid in the Age of #metoo. *The New Yorker* 12.2.2018. Verkossa: newyorker.com/books/page-turner/reading-ovid-in-the-age-of-metoo#
- Woolf, Virginia, *Oma huone* (A Room of One's Own, 1929). Suom. Kirsti Simon-suuri. Tammi, Helsinki 2001.